

על ערסל גופך גופי מתנענע ¹

אברהם בלבן

שירו המפורסם של נתן אלתרמן "אתך בלעדייך" מתאר למעשה את הדרך היחידה שבה יכול היה הגיבור האלתרמני של אותן שנים להיות עם האשה: הרחק ממנה

תענוג להתחיל את היום בשאלות ספרותיות דחופות ולא בקורונה. מייל מדני רכט, עורך האנציקלופדיה העירונית, מדווח לי כי עידו ששון, אחד מכותבי הערכים לאנציקלופדיה, מצא את הגירסה המקורית של שירו הידוע של אלתרמן "אתך בלעדייך" וכי השורה הראשונה בשיר המקורי שונה מזו המוכרת והמושרת. מאחר שאלתרמן הוא משורר "שלנו", משמע תל אביבי, מתעניין רכט לדעת מה דעתי על הגילוי הזה.

את שני גיבוריו של המייל הזה אני מכיר היטב. שירו של אלתרמן "אתך בלעדייך" הוא משיריו הראשונים, ועיינתי בו לא פעם במהלך הכנת עבודת הדוקטורט שלי על שירתו הלירית. השיר זכה לפופולריות רבה אחרי שהולחן על ידי נורית הירש ובוצע על ידי יהורם גאון. אני יכול בקלות לזמזם את הבית הראשון: "על ערפל גופך גופי מתגעגע, / טוב לי ומוזר לי בלעדייך להיות. / השעון גימגם דברמה. אני יודע. / הוא רצה לומר: / אחת אחר חצות."

השיר חידתי מאוד, וברשת מופיעות לא פעם שאלות של מאזינים המבקשים להבינו. את עידו ששון פגשתי לא פעם באירועים הקשורים לתל אביב. עידו (יליד 1975) הוא מהנדס בחברת הייטק החי בכפר סבא, אבל בחמשעשרה השנים האחרונות הוא חי לדבריו בסרט. בסרט הזה הוא נמצא בתל אביב הקטנה, עוקב אחרי סופריה ומשורריה ומטייל ברחובותיה הישנים שחלקם גלויים לעין וחלקם טמונים כבר עמוק מתחת לבתים ולמגדלים שנבנו עליהם. למרות עבודתו רבת השעות בהייטק הוא מגיע כל יום שישי לתל אביב, מסתובב בשוק הפשפשים ובחנויות לספרים יד שנייה, וקונה כל ספר או כתב עת ספרותי המאירים סצינה נוספת בסרט שהוא חי בו. זה התחיל אצלו מתוך עניין בתמונותיו של אברהם סוסקין, הצלם התל אביבי המפורסם, ודרכן התחבר לראשיתה של העיר, לאנשיה, לארכיטקטורה שלה ולגיבורי התרבות שלה.

מן המייל של דני רכט אני מבין כי במקום המלה "ערפל" המופיעה בשורה הראשונה של השיר ("על ערפל גופך גופי מתגעגע") מופיעה בשיר המקורי המלה "ערסל". יפה. ה"ערסל" הופך את

¹ נדפס בעיתון 'הארץ' ב-30.4.2020 במסגרת המדור 'רשימות תל אביביות'

התמונה לברורה ומוחשית יותר, אם כי אינו משנה באופן מהותי את הסיטואציה של גבר המתגעגע לאהובתו.

אחד היתרונות של המצב הנוכחי הוא שקל למצוא אנשים בביתם. אני מתקשר לעידו ששון. הוא מספר כי מכיוון שבתקופה האחרונה אינו יכול להגיע בימי שישי לתל אביב, הוא משוטט בה בעזרת האוסף התל אביבי העצום שבביתו. ביום שישי האחרון שלף מן המדף חוברת "גזית" (כתב עת ספרותי שערך גבריאל טלפיר) משנת 1933 וגילה בה את שירו הידוע של אלתרמן "אתך בלעדייך". הוא ניסה לזמזם לעצמו את השורה הראשונה של השיר שלפניו, אבל המלים המושרות לא הסתדרו עם המלים המודפסות. יהורם גאון שר "על ערפל גופך גופי מתגעגע", ואילו בדף המצוהיב שמולו נכתב "על ערסל גופך גופי מתנענע". אני מבקש ממנו לחזור על השורה. נפלא. הבוקר הזה הולך ומשתפר. לא רק "ערסל" במקום "ערפל" אלא גם "מתנענע" במקום "מתגעגע". זה כבר שינוי גמור מן השיר שהכרתי. אני מבטיח לעידו להתקשר אליו בהמשך היום והולך לעיין בשיר המצוי אצלי בספר "נתן אלתרמן שירים - 1935".

ברור מיד כי השורה המקורית מבהירה את הסיטואציה המרומזת ומעניקה לשיר החידתי הזה אחדות פנימית שלא היתה לו קודם (על קשיי הפירוש של השיר ניתן לראות בספריהם של זיוה שמיר, "הלך ומלך", ודן מירון, "פרפר מן התולעת"). התנועה הארוטית על "ערסל" גופה של האהובה עשויה להסביר גם את הבית השלישי של השיר: "פה אָדְמָה מקודם מְחַרְשֵׁת עֲרֵבִים / ועתה כאן יער אפֶּלָה נישא. / תינוקות סומים פורשים עכשיו כפיים / אל פְּרוֹת נופו מתוך העריסה". המחרשה מתקשרת כעת יפה עם המעשה הארוטי המרומוז בבית הראשון (השוואת הפעילות המינית הגברית לחרישה היא סמל שירי ודרמטי רווח), וה"עריסה" ותינוקותיה הסומים מפתחים את תמונת הערסל הפותחת את השיר.

השיר כולו מתברר כניסיון של הדובר להתאחד עם אהובתו בגוף ובנפש, איחוד המתאפשר דווקא הודות לכך שהאשה, האחת שאין שנייה לה, איננה לצדו.

במבט רחב יותר אפשר לראות כי השיר משתלב היטב בין עשרות שיריו הראשונים של אלתרמן שהופיעו בתחילת שנות השלושים ולא נכללו מאוחר יותר בספר שיריו הראשון "כוכבים בחוץ" (1938). נושאם המרכזי של שירים אלה הוא מלחמת המינים, והשירים רוויים אלימות ממשית או הזויה נגד הנשים, בין אם האשה היא מלצרית בבית קפה, זונת רחוב או אהובה. "אתך בלעדייך", כמו שירי "כוכבים בחוץ" שאותם יתחיל אלתרמן לכתוב כשנתיים מאוחר יותר, מתאר למעשה את הדרך היחידה שבה יכול היה הגיבור האלתרמני של אותן שנים להיות עם האשה: הרחק ממנה.

הבוקר לא מפסיק לספק לי הפתעות. אני בודק מה כתבה על "אתך בלעדייך" זיוה שמיר בספרה "הלך ומלך": אלתרמן — בוהמיין ומשורר לאומי" (2010), ומוצא כי שמיר חשה שהשורה "על ערפל גופך גופי מתגעגע" מעלה באופן סוגסטיבי את השורה "על ערסל גופך גופי מתנענע" (עמ' 237), שרק עכשיו, הודות לעידו ששון, אכן מתבררת כשורתו המקורית של השיר. זאת בהחלט הזדמנות לתת מחמאה לקולגה.

שתיים-עשרה בצהריים. נהדר. בוקר שלם בלי מחשבה אחת על קורונה.

* * *

ידידי יגאל בן אריה משך את תשומת לבי לעובדה שמאחורי שם העט "ליים", שהוזכר במדור זה בשבוע שעבר ככתב של העיתון הנאצי שייסד גבלס בברלין, מסתתר ליאופולד פון מילדנשטיין. פון מילדנשטיין היה המפקד הראשון של המחלקה היהודית בשירות הביטחון של המפלגה הנאצית. בראשית תקופת השלטון הנאצי הוא תמך ברעיון הציוני ליישב את היהודים בארץ ישראל. קורט טוכלר, שהיה מפעילי הפדרציה הציונית של גרמניה, פנה אליו וביקש ממנו לכתוב כתבות אוהדות על היישוב העברי בארץ ישראל במטרה לעודד את הגירת יהודי גרמניה לשם. פון מילדנשטיין ניאות לבקשה, בתנאי שטוכנר יתלווה אליו לביקורו בארץ. עם שובו לגרמניה פירסם פון מילדנשטיין בשנת 1934 סדרה של תריסר כתבות שבהן הביע אהדה למפעל הציוני שיצר לדבריו סוג חדש של יהודי. הוא שמר על קשר עם משפחת טוכלר שעלתה לארץ ישראל, ומדי שנה היה שולח להם ברכות בעברית לראש השנה. הפרשה כולה מתוארת בסרטו של הבמאי ארנון גולדפינגר, "הדירה. (2011) "